

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาวิธีการดำเนินชีวิตที่มีผลต่อการเกิดโรคความดันโลหิตสูง เพื่อแก้ไขปัญหาและลดอุบัติการณ์การเกิดโรคความดันโลหิตสูง โดยจะเป็นการวิจัยเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคม บริบทของชุมชน การศึกษาวิจัยจะเป็นการมองจากหลายมิติ (Multi-dimension) เช่น ด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเรียนรู้ทางสังคม ค่านิยมต่าง ๆ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพของชุมชน เป็นต้น ซึ่งแต่ละด้านมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งจะส่งผลถึงวิธีการดำเนินชีวิต พฤติกรรมเสี่ยงต่อการเกิดโรคความดันโลหิตสูง ทั้งนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลภาพรวม (Holistic) ภายใต้บริบทของชุมชนที่ศึกษาอย่างแท้จริง

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้วางแผนการดำเนินงานการวิจัยเป็นขั้นตอน ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำราวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. การเลือกพื้นที่ศึกษา และกลุ่มผู้ให้ข้อมูล
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การตรวจสอบข้อมูล
6. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำราวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นตำรา เอกสารทางวิชาการ รายงานการวิจัยวิทยานิพนธ์ เพื่อรวบรวมแนวความคิด ทฤษฎี ของนักวิชาการ เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการกำหนดแนวทางในการศึกษา และการทำเครื่องมือเพื่อรวบรวมข้อมูล หลังจากนั้นก็นำแนวคิดที่ได้ไปปรึกษาอาจารย์ เพื่อขอคำชี้แนะในประเด็นที่จะศึกษาเพื่อความชัดเจน และเป็นระบบมากยิ่งขึ้น ข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาคือ การศึกษาวิธีการดำเนินชีวิตและปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อวิธีการ

ดำเนินชีวิตส่งผลต่อการเกิดโรคความดันโลหิตสูง จำเป็นต้องอาศัยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่ออธิบายถึงปรากฏการณ์ทางสังคม (Contextual) ที่เกิดขึ้น เนื่องจากการวิจัยเชิงคุณภาพจะสามารถรวบรวมข้อมูลในภาพรวมทั้งหมด (Holistic) ในการเข้าใจในการเกิดปรากฏการณ์นั้น ๆ ภายใต้บริบทของสังคม ปรากฏการณ์ทางสังคมบางประการไม่สามารถอธิบายด้วยเหตุผลธรรมดาได้จึงต้องพยายามที่จะศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม โครงสร้างของสังคม เพื่อนำมาอธิบายปรากฏการณ์สภาพของปัญหานั้น ๆ การศึกษาวิธีการดำเนินชีวิตของชุมชน โดยศึกษาพฤติกรรมสุขภาพที่ส่งผลต่อการเกิดโรคความดันโลหิตสูง ได้แก่ พฤติกรรมการบริโภค พฤติกรรมการออกกำลังกาย พฤติกรรมการจัดการกับความเครียด บุคคลในชุมชนนั้นมีพฤติกรรมเสี่ยงในด้านต่าง ๆ เหล่านี้หรือไม่อย่างไร และปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางสังคมและทางกายภาพมีผลต่อการมีแบบแผนการดำเนินชีวิต หรือพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการเกิดโรคความดันโลหิตสูงอย่างไร

2. การเลือกพื้นที่ศึกษา และกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

2.1 พื้นที่ศึกษา

ผู้วิจัยเลือกชุมชนที่ศึกษาแบบเจาะจง (Purposive Study) คือ ชุมชนบ้านโรงวัว ตำบลแม่แก้ว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เหตุผลในการเลือกเนื่องจาก

- เป็นหมู่บ้านที่มีอัตราการป่วยด้วยโรคความดันโลหิตสูงของอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

- มีการติดต่อคมนาคมกับชุมชนเมืองได้สะดวก

2.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

- ผู้ที่ป่วยด้วยโรคความดันโลหิตสูง และผู้ที่เคยป่วยด้วยโรคความดันโลหิตสูง

- ผู้นำชุมชนต่าง ๆ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กรรมการผู้ใหญ่บ้าน

อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ครู อาจารย์

- กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เป็นกลุ่มที่รู้ถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาในหมู่บ้าน ประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น ผู้สูงอายุ พระสงฆ์ เป็นต้น

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้เข้าไปสำรวจเบื้องต้นแบบกว้าง ๆ ด้วยตนเองจากเอกสารทางสถิติ ข้อมูลของสถานีนอนามัยบ้านโรงวัว ตำบลแม่แก้ว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้ทราบข้อมูล รายชื่อของผู้ป่วย หรือผู้ที่เคยป่วยด้วยโรคความดันโลหิตสูงของหมู่บ้านโรงวัว เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการศึกษาวิถีการดำเนินชีวิตของผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูงต่อไป

ผู้วิจัยเลือกเครื่องมือและเทคนิคการวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ดังนี้

3.1 การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) ผู้วิจัยได้ใช้คำถามในการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง โดยสัมภาษณ์ศึกษาพฤติกรรมย้อนหลัง (Retrospective Study) และการสัมภาษณ์ได้ใช้หลังจากที่ผู้วิจัยได้เข้าไปสร้างความสัมพันธ์คุ้นเคยกับกลุ่มผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง จนสังเกตเห็นได้ว่าได้รับความไว้วางใจ และให้ความเป็นกันเอง และผู้วิจัยได้ปล่อยให้บรรยากาศของการสัมภาษณ์เป็นไปอย่างง่าย ๆ ไม่มีพิธีรีตอง ไม่เคร่งครัดในเรื่องขั้นตอนและลำดับของคำถาม ส่วนสถานที่จะเป็นที่บ้านของผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง

ในการสัมภาษณ์ประเด็นคำถามจะเป็นปลายเปิดเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็นได้เต็มที่ ซึ่งประเด็นที่คำถามจะเป็นข้อมูลกว้าง ๆ และเจาะลึกตามสมมติฐานชั่วคราวมีผู้วิจัยตั้งไว้

ประเด็นที่รวบรวมข้อมูล ได้แก่

1. ข้อมูลด้านบริบทของชุมชน ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้าน ประวัติความเป็นมา ประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ ความเชื่อ ค่านิยม ลักษณะความเป็นอยู่โดยทั่วไปของชุมชน
2. วิถีการดำเนินชีวิตหรือพฤติกรรมในด้านต่าง ๆ ได้แก่

2.1 การบริโภค

- แบบแผนการบริโภคอาหารในอดีต-ปัจจุบัน โดยเฉพาะการบริโภคอาหารที่มีผลต่อการเกิดโรคความดันโลหิตสูง เช่น การบริโภคอาหารไขมันสูง อาหารที่มีแป้งและน้ำตาลมาก อาหารรสเค็ม เป็นต้น รวมถึงแหล่งที่มาของอาหาร ลักษณะและประเภทของอาหารที่นำมาบริโภค การประกอบอาหาร ค่านิยม ความเชื่อ การเรียนรู้ทางสังคมในการประกอบอาหารและการบริโภคอาหาร

- การสูบบุหรี่ ในอดีต - ปัจจุบัน ศึกษาลักษณะ ประเภท แหล่งที่มา และแรงจูงใจในการสูบบุหรี่ ค่านิยม ความเชื่อ การเรียนรู้ทางสังคม และวัฒนธรรมที่มีผลต่อพฤติกรรม การสูบบุหรี่

- การดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ (สุรา) ศึกษาลักษณะ ประเภท แหล่งที่มา และแรงจูงใจในการดื่ม ค่านิยม ความเชื่อ การเรียนรู้ทางสังคม และวัฒนธรรมที่มีผลต่อพฤติกรรม การดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์

- การดื่มเครื่องดื่มชา กาแฟ หรือเครื่องดื่มชูกำลังต่าง ๆ ศึกษาลักษณะ ประเภท แหล่งที่มา แรงจูงใจในการดื่ม ค่านิยม ความเชื่อ การเรียนรู้ทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อพฤติกรรม การดื่มชา กาแฟ และเครื่องดื่มชูกำลัง

2.2 การออกกำลังกาย โดยศึกษาลักษณะการออกกำลังกาย ลักษณะการมีกิจกรรมทางกาย ความถี่ ความบ่อยของการออกกำลังกาย และกิจกรรมทางกาย ตลอดจนแนวคิด ค่านิยม ความเชื่อทางสังคม และวัฒนธรรมของการออกกำลังกายกับสุขภาพ เพื่อประเมินพฤติกรรม ออกกำลังกายว่ามีผลต่อการเกิดโรคความดันโลหิตสูงหรือไม่อย่างไร

2.3 การจัดการกับความเครียด ศึกษาลักษณะสาเหตุของความเครียด และวิธีการจัดการกับความเครียด ซึ่งมีผลต่อการเกิดโรคความดันโลหิตสูงหรือไม่อย่างไร

3. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิต

3.1 ศึกษาปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม อันได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม การเรียนรู้ และการถ่ายทอดความรู้ในสังคมที่จะกำหนดพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อโรคความดันโลหิตสูงได้

3.2 ศึกษาปัจจัยสภาพแวดล้อมทางกายภาพทั่วไปของชุมชนที่อาจมีผลโดยตรงและทางอ้อมต่อพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อโรคความดันโลหิตสูงได้

3.3 ศึกษาปัจจัยทางเศรษฐกิจหรือรายได้ของครอบครัวและชุมชนที่อาจมีผลโดยตรงและทางอ้อมต่อพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อโรคความดันโลหิตสูงได้

3.2 วิธีการสังเกต (Observation)

ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ซึ่งเป็นวิธีการสังเกตโดยตรงโดยไม่ให้ผู้ถูกสังเกตและผู้ร่วมกิจกรรมรู้ตัวว่ากำลังถูกสังเกตอยู่ ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตนี้ทุกขณะที่อยู่ในชุมชน ซึ่งต้องให้ความแนบเนียนในการเป็นคนช่างสังเกต เพื่อจะไม่ให้เกิดความระแวงสงสัยหรือเกิดความ

อดีตในขณะศึกษาวิจัย การสังเกตทำให้รู้พฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นธรรมชาติเป็นข้อมูลโดยตรงตามสภาพความเป็นจริงจัดเป็นข้อมูลแบบปฐมภูมิ ซึ่งมีความน่าเชื่อถือมาก การสังเกตซ้ำ ๆ ในเหตุการณ์เดียวกันประกอบกับการซักถาม และตรวจสอบต่าง ๆ ทำให้การสังเกตเป็นประโยชน์ในการวิจัยมาก

ผู้วิจัยใช้การสังเกต กระทำหรือพฤติกรรมต่าง ๆ การใช้ชีวิตประจำวัน การรับประทานอาหาร การประกอบและการปรุงอาหาร การสูบบุหรี่ การดื่มสุรา การทำงาน เป็นต้น จะสังเกตกระบวนการขั้นตอน และลักษณะอย่างต่อเนื่อง จนเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตที่อาจมีผลต่อการเกิดโรคความดันโลหิตสูงได้

3.3 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ผู้วิจัยได้ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ โดยได้จัดสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง การสนทนากลุ่มผู้วิจัยได้ใช้พลวัตรของกลุ่มเป็นสิ่งกระตุ้นให้สมาชิกในกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นและทัศนคติอย่างเปิดเผย ในขณะที่สนทนากันซึ่งความคิดเห็นของคนหนึ่งในกลุ่มสามารถไปกระตุ้นให้คนอื่น ๆ ได้อยากพูดอยากแสดงความคิดเห็น อยากแสดงทัศนคติ และประสบการณ์ของตนเกี่ยวกับประเด็นที่ผู้วิจัยนำไว้ กลุ่มผู้ป่วยได้แสดงความคิดเห็นถึงพฤติกรรมการบริโภคอาหาร การสูบบุหรี่ การดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ การดื่มชา กาแฟ การออกกำลังกาย และการจัดการกับความเครียด ตลอดจนแรงจูงใจต่าง ๆ ทำให้เกิดพฤติกรรมการเรียนรู้ การถ่ายทอดความรู้ ความเชื่อ และค่านิยมต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน และเป็นประโยชน์ต่อการนำมาวิเคราะห์ถึงพฤติกรรมและการเกิดพฤติกรรมของกลุ่มผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง

3.4 การบันทึกข้อมูลภาคสนาม

ผู้วิจัยจะใช้แบบบันทึกข้อมูลภาคสนามในการจดบันทึก โดยเตรียมแบบบันทึกไว้ล่วงหน้า เพื่อสะดวกในการจัดหมวดหมู่ของข้อมูล และผู้วิจัยจะตั้งสมมุติฐานชั่วคราว (Working Hypothesis) ก่อนที่จะลงพื้นที่ไปเก็บข้อมูลทุกครั้งเพื่อความง่ายในการวิเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งผู้วิจัยจะใช้วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อให้เป็นเครื่องมือเสริมและอำนวยความสะดวกในการศึกษาวิจัย ได้แก่ เทปบันทึกเสียงเพื่อใช้บันทึกการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม รวมทั้งกล้องถ่ายรูป เพื่อบันทึกปรากฏการณ์ต่าง ๆ โดยผู้วิจัยจะขออนุญาตผู้ที่ถูกสัมภาษณ์ทุกครั้งที่บ้านที่เทปและถ่ายรูป

4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองตลอดเวลา ทำการ
ศึกษาวิจัย โดยผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพของชุมชน สภาพของพฤติกรรมของผู้ป่วยด้วยโรคความดัน
โลหิตสูง สภาพของสังคมและทางกายภาพ ซึ่งการเข้าสู่พื้นที่ในการศึกษานั้น ผู้วิจัยได้รับความ
อนุเคราะห์และความร่วมมือเป็นอย่างดีจากหัวหน้าสำนักงานสาธารณสุขอำเภอสันป่าตอง เจ้าหน้าที่
สาธารณสุขอำเภอสันป่าตอง เจ้าหน้าที่สถานีอนามัยบ้านโรงวัว ตำบลแม่แก้ว อำเภอสันป่าตอง
ซึ่งได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์และให้ความช่วยเหลือในทุก ๆ ด้านเป็นอย่างดี ตลอดระยะเวลาของการ
เก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัยเป็นอย่างมากในการเข้าไปคลุกคลีอยู่กับชุมชน
โดยขั้นตอนของการเข้าสู่พื้นที่ศึกษาและการเก็บรวบรวมข้อมูลมีดังนี้

4.1 ขอนหนังสือแนะนำตัวจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ถึงนายแพทย์
สาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ สาธารณสุขอำเภอสันป่าตอง และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เพื่อขอความ
ร่วมมือในการเก็บข้อมูลในพื้นที่เป้าหมาย

4.2 ผู้วิจัยได้เตรียมการเก็บข้อมูลและมีความพร้อมที่จะดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล
แล้วได้เดินทางไปยังพื้นที่ทำการวิจัย คือ ชุมชนบ้านโรงวัว ตำบลแม่แก้ว อำเภอสันป่าตอง จังหวัด
เชียงใหม่ โดยแนะนำตัว ชี้แจงให้เจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำสถานีอนามัยบ้านโรงวัวทราบถึง
วัตถุประสงค์ของการวิจัย และการเก็บข้อมูลต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน จากนั้นผู้วิจัยได้ข้อมูล จำนวน
และรายชื่อของผู้ป่วยหรือผู้ที่เคยป่วยด้วยโรคความดันโลหิตสูงภายในหมู่บ้านโรงวัว จากประวัติ
ความเจ็บป่วยของสถานีอนามัย ซึ่งจะเป็ข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาวิจัยภายในหมู่บ้านต่อไป
ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งการทำงานออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะแรก ในช่วงเดือนตุลาคม - ธันวาคม 2541 เป็นช่วงเวลาผู้วิจัยสร้างความ
สัมพันธ์กับชุมชนและกลุ่มเป้าหมาย โดยแนะนำตัวเอง พูดคุยสร้างความคุ้นเคยกับชุมชนและ
กลุ่มเป้าหมาย ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน และประวัติศาสตร์ของชุมชน ควบคู่ไปด้วยจากผู้นำชุมชนกลุ่ม
ต่าง ๆ กรรมการหมู่บ้าน ผู้อาวุโสของหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่ อสม. เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล
รวมถึงผู้ป่วยด้วยโรคความดันโลหิตสูงด้วย ในการเก็บข้อมูลในระยะแรกนี้ นับได้ว่าเป็นไปตาม
เป้าหมายที่วางไว้ และได้รับความร่วมมือ ความช่วยเหลือ และการอำนวยความสะดวกอย่างดียิ่ง
จากทุก ๆ คนในชุมชน และทุกองค์การที่ไปประสานงานการศึกษาข้อมูลในช่วงแรกนี้

ระยะที่สอง ช่วงมกราคม - มิถุนายน หลังจากที่ผู้วิจัยได้มีความคุ้นเคยและสนิทสนมกับชุมชน และกลุ่มผู้ป่วยด้วยโรคความดันโลหิตสูงในระยะแรกแล้ว ผู้วิจัยจึงได้ถือโอกาสนี้ นำการศึกษาแบบเจาะลึกตามประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจ โดยเฉพาะกลุ่มผู้ป่วยด้วยโรคความดันโลหิตสูง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ในการเจาะข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับพฤติกรรมด้านการบริโภคอาหาร การสูบบุหรี่ การดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ การดื่มชา กาแฟ เครื่องดื่มชูกำลัง พฤติกรรมการออกกำลังกาย พฤติกรรมการจัดการกับความเครียด โดยเข้าไปสัมภาษณ์ในบ้านของผู้ป่วย พร้อมทั้งสังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น ที่มีผลต่อการป่วยด้วยโรคความดันโลหิตสูง นอกจากนี้ยังใช้วิธีการสนทนากลุ่มในการเก็บข้อมูล โดยแจ้งความประสงค์กับเจ้าหน้าที่สถานีอนามัยก่อน แล้วให้ อสม. เป็นผู้นำดกลุ่มผู้ป่วย กลุ่มละ 6-8 คน แบ่งเป็น 2 กลุ่ม โดยใช้สถานที่สถานีอนามัยบ้านโรงวัว และบริเวณบ้านของผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง ใช้เป็นที่ดำเนินการสนทนากลุ่ม ซึ่งจากการสนทนากลุ่มพบว่า กลุ่มเป้าหมายเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ที่มีอายุประมาณ 60 ปีขึ้นไป และกลุ่มผู้ใหญ่อายุประมาณ 45 ปีขึ้นไป นอกจากนี้ผู้วิจัยต้องหาข้อมูลเพิ่มเติมจากกลุ่มอายุอื่น ๆ โดยใช้วิธีสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับกลุ่มวัยรุ่น ผู้ใหญ่ตอนต้น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนและเป็นจริง

ระยะที่สาม ช่วงเดือนกรกฎาคม - กันยายน 2542 ผู้วิจัยได้ใช้เวลาในช่วงนี้เดินทางเข้าออกชุมชนเป็นระยะ เพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่าง ๆ ที่ได้เก็บรวบรวมมาแล้วในสองช่วงที่ผ่านมาแต่ข้อมูลยังไม่เพียงพอต่อการวิเคราะห์หรือยังไม่ชัดเจน ในระยะสุดท้ายนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาเรียบเรียงเป็นหมวดหมู่ และวิเคราะห์ พร้อมทั้งนำมาปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาของผู้วิจัยเป็นระยะ ๆ เพื่อรับคำชี้แนะให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ครบถ้วน และตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

5. การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อความครบถ้วน ครอบคลุม ในเนื้อหา ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย สามารถตอบปัญหาของการวิจัยได้ชัดเจน โดยผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบข้อมูลทุกครั้งที่ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งวิธีการตรวจสอบข้อมูลมีดังนี้

5.1 การตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) โดยตรวจสอบแหล่งข้อมูลที่ได้มา ซึ่งประกอบด้วยแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ แหล่งบุคคล และดูว่าข้อมูลที่ได้มาจากจุดต่าง ๆ เป็นข้อมูลที่เหมือนกันหรือไม่ ถ้าหากว่าข้อมูลที่ได้มาเหมือนกันหรือซ้ำ ๆ กัน ผู้วิจัยถือว่าข้อมูลนั้นเชื่อถือได้ และเป็นข้อมูลจริง แล้วจึงจะบันทึกข้อมูลไว้

5.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมควบคู่กับการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม พร้อมทั้งศึกษาข้อมูลจากเอกสารประกอบ

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis) ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูลอย่างต่อเนื่อง ตลอดระยะเวลาของการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากการเข้าไปศึกษาชุมชน นำมาจัดการข้อมูล แยกประเภทข้อมูลเป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ และขอบเขตที่ศึกษา จากนั้นจึงประมวลข้อมูลทุกประเภทเข้าด้วยกัน เพื่อให้ประกอบในการตีความหมายและสังเคราะห์เป็นภาพรวมของชุมชน และนำมาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามลำดับ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูล 2 วิธีด้วยกัน คือ

6.1 การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Inductive Analysis) (สุภาวงศ์ จันทวานิช, 2540, หน้า 133) ผู้วิจัยใช้วิธีตีความสร้างข้อสรุปข้อมูลจากรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น เช่น พิธีกรรมการทำมาหากิน ความเป็นอยู่ของสังคม พฤติกรรมที่ปฏิบัติเป็นประจำของคนในชุมชน เป็นต้น ซึ่งในขั้นต้นผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้ข้อสรุปจากข้อมูลพื้นฐานของชุมชนที่มีอยู่ และจากเอกสารอ้างอิงต่าง ๆ ได้ตั้งเป็นสมมติฐานชั่วคราว (Working Hypothesis)

หลังจากนั้นเมื่อผู้วิจัยได้ค้นพบจากการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งอาจจะตรงหรือไม่ตรงกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยก็จะทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าอีกครั้งหนึ่ง ถ้าได้ข้อมูลที่ตรงกัน ผู้วิจัยก็จะสรุปเป็นข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาวิจัย แต่ถ้าข้อมูลที่ได้แตกต่างกัน ผู้วิจัยก็จะเก็บรวบรวมข้อมูลซ้ำ จนได้รับการยืนยันจากแหล่งข้อมูลหลาย ๆ แหล่งว่าตรงกัน จึงจะเป็นข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้มากที่สุด จึงนำมาสรุปเป็นผลการวิจัยต่อไป

6.2 การวิเคราะห์โดยจำแนกชนิดของข้อมูล (Typological Analysis) ผู้วิจัยใช้วิธีนี้ การจำแนกเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยยึดหลักแนวคิดในการจำแนกชนิดของข้อมูล โดยใช้ทฤษฎีของ Lofland (สุภาวงศ์ จันทวานิช, 2540, หน้า 134) ซึ่งแยกออกเป็นการกระทำ (Acts) คือเหตุการณ์ หรือสถานการณ์ หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่งไม่ยาวนานหรือต่อเนื่อง กิจกรรม (Activities) คือเหตุการณ์หรือสถานการณ์ หรือขนบธรรมเนียมประเพณี และพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในลักษณะต่อเนื่อง และมีความผูกพันกับบุคคลบางคนหรือบางกลุ่ม ความหมาย (Meanings) คือ การที่บุคคลอธิบายหรือสื่อสารหรือให้ความหมายเกี่ยวกับการกระทำหรือกิจกรรม อาจเป็นการให้ความหมายเกี่ยวกับโลกทัศน์ ความเชื่อ ค่านิยม ความสัมพันธ์ (Relationship) คือ ความเกี่ยวข้องกันระหว่างบุคคลหลาย ๆ คนในสังคม ชุมชนในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง การมีส่วนร่วม (Participation) คือ การที่บุคคลในชุมชนมีความผูกพันและทำร่วมกิจกรรม มีการปรับตัวให้เข้ากับ สถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น สภาพสังคม (Setting) คือ สถานการณ์หรือสภาพการณ์ที่ การกระทำหรือกิจกรรมที่ทำการศึกษาอยู่ การแยกชนิดของสิ่งที่ต้องสังเกตออกเป็นขั้นตอนนี้จะมี ประโยชน์โดยตรงในแง่ของการตรวจสอบว่า ผู้วิจัยได้ทำงานครบถ้วนหรือไม่ และนำมาอธิบายถึง ความเป็นมา สาเหตุและผลลัพธ์ของการวิจัยต่อไป